

б) *Стабільність і гарантованість соціального забезпечення.* Соціальне забезпечення має бути стабільним, гнучким щодо економічних чи соціально-політичних негараздів.

До *спеціальних* принципів належать принципи окремих підгалузей та інститутів права соціального забезпечення: соціального страхування, соціальних допомог, пенсійного права. Наприклад, для соціального страхування характерні принципи солідарності й субсидіювання; обов'язковості державного соціального страхування для найманих працівників; надання права участі в соціальному страхуванні для осіб, які зайняті підприємницькою, творчою діяльністю тощо; державна гарантованість реалізації застрахованими громадянами своїх прав, економічне та цільове використання коштів страхових фондів. Праву соціальних допомог притаманні принцип адресності та принцип соціального захисту найменш захищених верств населення. Спеціальними принципами пенсійного права є гарантованість пенсійного забезпечення в разі втрати працездатності у зв'язку із інвалідністю, старістю, втратою годувальника, диференційованість пенсійного забезпечення в залежності від умов праці, трудового (страхового) стажу.

Уся система соціального забезпечення створюється й функціонує в державі для захисту населення від соціальних ризиків. *Соціальний ризик* — це закріплена законодавством та визнана суспільством як суспільно значуща обставина об'єктивного характеру, з настанням якої громадяни (члени їх сімей) можуть втратити тимчасово або назавжди засоби до існування чи потребують додаткового матеріального забезпечення та не можуть самостійно її уникнути.

Класифікація соціальних ризиків може проводитись за різним критеріями. Зокрема, *за змістом* виокремлюють такі основні соціальні ризики: непрацездатність, безробіття, малозабезпеченість, втрата годувальника.

Розрізняють три *організаційно-правові форми* соціального забезпечення: загальнообов'язкове державне соціальне страхування; фінансування з державного бюджету; недержавне соціальне забезпечення.

Літ.: Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [Електронний ресурс] Законодавство України.— Режим доступу : [www / URL: http://zakon1.rada.gov.ua / laws / show / 2017-14](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2017-14) — 07.04.2012 — Загол. з екрану; Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [Електронний ресурс] Законодавство України.— Режим доступу : [www / URL: http://zakon2.rada.gov.ua / laws / show / 1058-15](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15) — 17.06.2012 — Загол. з екрану; Закон України «Про загальнообов'язкове державне страхування на випадок безробіття» [Електронний ресурс] Законодавство України.— Режим доступу : [www / URLhttp://zakon1.rada.gov.ua / laws / show / 1533-14](http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1533-14) — 13.06.2012 — Загол. з екрану; Петрович Ж. В. Основи соціально-правового захисту особистості: навч. посіб.— К.: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2009.— 320 с.

Петрович Ж. В.

СОЦІАЛЬНЕ ЗАМОВЛЕННЯ — комплекс заходів організаційно-правового характеру, спрямований на закупівлю за бюджетні кошти соціальних послуг для осіб, що перебувають у складних життєвих обставинах, який здійснюється на конкурсній основі. С. з. також визначають як економіко-правову форму реалізації пріоритетних цільових соціальних програм, спрямованих на вирішення соціально значущих проблем регіонального та місцевого рівнів, шляхом контракування неурядових організацій на конкурсній основі. У зарубіжній літературі на позначення С. з. частіше використовують термін «контрактування послуг».

Питання С. з. розкриті в працях О. Безпалько, С. Горбунової-Рубан, Р. Крамченко, А. Крупника, Л. Усаченко та ін.

Цілі С. з.: задоволення соціальних потреб та інтересів соціальної групи шляхом вирішення соціальної проблеми або комплексу соціальних проблем; підвищення ефективності використання бюджетних і позабюджетних коштів, спрямованих на вирішення соціальних проблем, і залучення додаткових ресурсів у соціальну сферу. С. з. також сприяє досягненню наступних позитивних соціально-політичних результатів: підвищення адресності, доступності та масовості надання соціальних послуг; розширення опори на суспільні ресурси, підтримки громадянських ініціатив; підвищення громадської активності населення; зростання рівня соціальної захищеності всіх категорій населення, які відчувають на собі реальну підтримку суспільства; розширення громадського контролю за діяльністю влади; адекватному перерозподілові соціальної відповідальності між державою та суспільством; зменшенню можливостей для корупції та протекціонізму державних службовців завдяки звуженню їхніх повноважень у процесі вибору як найефективніших виконавців, так і варіантів розв'язання соціальних проблем.

Складові С. з.: а) фінансова (для існування системи замовлення послуг необхідні належні фінансові передумови, зокрема щодо використання бюджетних коштів); б) організаційна (включає в себе систему управління використанням бюджетних коштів, а також моніторинг діяльності виконавця); в) соціально-технологічна (наявність моделей економічного планування діяльності організацій, що надають соціальні послуги, також сюди входять і стандарти послуг).

Процес підготування, формування та розміщення С. з., його реалізації й оцінювання результатів можна поділити на такі основні стадії: а) *аналіз потреб громади* в соціальних послугах (оцінка фахівцями стану соціальної сфери; оцінка населенням ступеня задоволеності своїх соціальних потреб; експертна оцінка даних, отриманих на попередніх двох етапах, з уточненням складу й параметрів пріоритетних соціальних проблем, причин їх виникнення та можливих шляхів вирішення); стратегічне планування, спрямоване на стабільне задоволення потреб; б) *організація тендерів:* органи місцевого самоврядування, які відповідно до своїх повноважень відповідальні за розв'язання тих чи інших соціальних проблем і наділені для цього відповідними ресурсами, формують конкретні завдання для конкурсу з пошуку замовників задля подолання кожної з проблем, оприлюднюють інформацію про конкурс, формують конкурсну комісію; в) *проведення конкурсу* серед організацій на розроблення найкращих варіантів соціальних програм і проектів, спрямованих на подолання оголошених проблем, визначення виконавців і співвиконавців С. з.; г) *укладання контрактів:* замовник і виконавець зазначеного замовлення укладають письмовий договір; замовник виділяє виконавцеві попереднє фінансування, надає йому в користування майно, об'єкти нерухомості, необхідні задля реалізації цільової соціальної програми (проекту); виконавець сам, або залучаючи спонсорів, забезпечує обумовлений обсяг додаткових ресурсів для виконання замовлення; г) *виконання контракту:* виконавець за відповідного контролю замовника здійснює всі належні процедури щодо втілення проектів і заходів, передбачених умовами соціального контракту; цей етап завершується оформленням акта здачі-приймання виконаних робіт, на основі якого замовник здійснює остаточні виплати; д) *післяконтрактний етап:* замовник і виконавець соціального замовлення протягом визначеного контрактом терміну здійснюють моніторинг стану цільової соці-

альної групи, на задоволення інтересів якої було спрямовано виконання відповідного замовлення; дані моніторингу можуть стати підставою для формування нового завдання до розв'язання соціальної проблеми та початку нового життєвого циклу С. з.

Існує два способи розподілу функцій С. з. та укладання контрактів на надання послуг: а) державні органи замовляють послуги безпосередньо, у цьому разі можливе централізоване управління процесом С. з.; б) державні органи замовляють соціальні послуги через посередництво створених ними та вповноважених структур шляхом поетапного переказування відповідних коштів.

Принципи С. з.: а) пріоритетність соціальних проблем, які вирішуються із застосуванням соціального замовлення; б) комплексність у підходах до вирішення соціальних проблем; в) наявність визначених потреб цільової соціальної групи в певних соціальних послугах; г) поєднання бюджетного, позабюджетного та інших видів фінансування; ґ) конкурсність у виборі соціальних проектів; д) гласність, прозорість і відкритість усіх процедур; е) використання різних видів ресурсів; є) поєднання ініціативи виконавців з їх відповідальністю за виконання умов соціального контракту; ж) дотримання стандартів соціальних послуг у наданні соціальних послуг; з) адресність соціальних послуг; и) професійність; і) забезпечення якості надання соціальних послуг.

У практику соціальної роботи та соціальної політики за кордоном С. з. увійшло у 1970-х рр. Так, ЄС на початку 1970-х рр. видав директиви стосовно координації процедур замовлення робіт 71 / 305 / ЕЕС та щодо координації процедур замовлення товарів 77 / 62 / ЕЕС. Ці нормативні акти регулювали питання замовлення товарів і робіт, а також координацію цих процедур. У 1990-х рр. ухвалюються нові директиви: 92 / 50 / ЕЕС стосовно координації процедур замовлення послуг, 93 / 36 / ЕЕС стосовно координації процедур замовлення товарів, 93 / 37 / ЕЕС стосовно координації процедур замовлення робіт. Ці нормативні документи покращували систему замовлення товарів, робіт, а також вводили в обіг нове поняття — замовлення послуг. У 2000-х рр. на заміну трьох директив було ухвалено єдиний документ — Директиву 2004 / 18 / ЕС стосовно координації процедур замовлення робіт, товарів і послуг. Метою нового документа стало покращення гнучкості, модернізація та спрощення системи замовлення. Обов'язковою умовою стало оголошення про замовлення в Офіційному журналі, що дає змогу всім підприємствам ЄС мати рівні можливості для участі в тендерах. Замовників зобов'язали однаково ставитися до всіх виробників / постачальників товарів і послуг. Були встановлені об'єктивні критерії, визначені в процедурах замовлення. Сучасне С. з. в ЄС базується на принципах відкритості процедур, рівності всіх надавачів, їх недискримінації.

Одним із кращих вважається досвід С. з. Великобританії. Інтенсивний розвиток державного замовлення у Великобританії почався у 1997 р., коли уряд вдався до заходів задля підвищення інвестицій у соціальний сектор. У 2000 р. почав діяти незалежний центральний орган, що займається державним замовленням — The Office of Government Commerce (OGC). Британська національна стратегія впровадження С. з. полягала в тому, що місцеві органи влади застосували кращі світові практики замовлення, суть яких була в отриманні економічних, соціальних вигод для своїх громад завдяки процесу замовлення, використанню системи змішаного замовлення для надавачів, стимулювання ринків і використанню купівельної спроможності уряду для впровадження інновацій. У британській сфері С. з. використовується процедура дебрифінгу, яка передбачає надання позитивного, конструктивного зворотного зв'язку виконавцям щодо реалізації будь-якої ста-

дії С. з. В Україні поняття С. з. почали вживати в 1990-х рр. Першим містом, яке ухвалило положення про С. з. та провело конкурс соціальних проєктів, була Одеса.

Чинне законодавство України містить ряд можливостей для впровадження С. з. на державному рівні, можливостей для використання як бюджетних, так і позабюджетних коштів. Особливістю нинішнього С. з. на місцевому рівні в Україні є: втілення С. з. як системи підтримки проєктів громадських організацій, а не механізму замовлення послуг для вирішення соціальних проблем громади; фінансування на основі муніципальних грантів, а не прямої оплати послуг.

Літ.: Горбунова-Рубан С. А. Социальный заказ: методическое пособие (по опыту работы г. Харькова в сфере социальной защиты населения 1997–2007 гг.).— Харьков, 2007.— 82 с.; Гладченко Т. Соціальне замовлення — механізм розв'язання місцевих проблем // Аспекти самоврядування.— 2006.— № 4.— С. 20–25; Семігіна Т. В. Робота в громаді: практика й політика.— К.: КМ Академія, 2004.— 180 с.; Соціальне планування у місцевих громадах: теорія і практика: Методичні рекомендації / За заг. ред. О. В. Безпалько.— К.: Калита, 2008.— 134 с.; Michael L. Towards Better Management of Public Sector Assets.— London: HM Treasury, 2004.— 44 p.

Семігіна Т. В.

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ — одна з провідних форм соціальної підтримки й соціального захисту населення. Основна мета С. с. полягає в тому, щоб забезпечити компенсацію доходу трудящих у разі втрати працездатності або роботи, а також відповідні реабілітаційні заходи. Право кожної людини на соціальний захист за допомогою С. с. у ситуації соціального ризику, а також при втраті засобів до існування з причин, що не залежать від людини, визначено в Декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 р.

Проблеми С. с. широко представлені в науковій літературі. У роботах М. Александрової, В. Базилевича, О. Заруби та ін. висвітлюється сутність страхування, аналізуються його суб'єкти та об'єкти, визначається правове поле діяльності всіх учасників страхового ринку. Фінансові аспекти С. с. розробляли О. Василик, В. Опарін та ін.

Направленість сучасної державної соціальної політики на С. с. населення зумовлена кардинальними соціально-економічними й політичними трансформаціями в країні. Перехід до ринкової економіки змінює соціальне середовище й затверджує в соціальній свідомості поняття «соціальний ризик» — імовірність матеріальної незабезпеченості трудящих унаслідок втрати можливості приймати участь в економічному процесі. Причини й чинники соціального ризику, як правило, носять об'єктивний характер (втрата заробітку у випадку тимчасової непрацездатності, професійних захворювань, втрата працездатності через нещасний випадок, ризик безробіття) і не залежать від можливостей значної кількості людей.

Об'єктивною основою С. с. є рівень економічного розвитку держави, а суб'єктивною — рівень соціальної свідомості в цілому і, перш за все, основних соціальних суб'єктів. До суб'єктивних чинників, що впливають на розвиток системи С. с., слід віднести також навчання основам С. с. майбутніх соціальних працівників у системі професійної підготовки.

Система С. с. в Україні має відновлювально-компенсаційний та охоронно-попереджувальний характер. Це означає, що воно виходить за межі соціального забезпечення й розв'язує також завдання, пов'язані зі збереженням і відновленням здоров'я,